

УДК 930.2:[398.31:392.5]:[398.332.2+398.332.4]
(477)"18"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.05.1174>

«ПЛИНИ, ВІНОЧКУ ІЗ БАРВІНОЧКУ...»: ШЛЮБНІ ВОРОЖІННЯ З ВІНКАМИ В ЛІТНІЙ ТА ЗИМОВІЙ ОБРЯДОВОСТІ УКРАЇНЦІВ

Олена СЕРЕБРЯКОВА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1039-2920>

кандидатка історичних наук,
наукова співробітниця,

Інститут народознавства НАН України,

відділ етнології сучасності,

проспект Свободи, 15, 79000, Львів, Україна,

e-mail: o-sereb@ukr.net

Метою розвідки є висвітлення пласту звичаєво-обрядових і світоглядних явищ, пов'язаних із ворожіннями про шлюб за допомогою вінків.

Об'єктом дослідження є традиційний світогляд і звичаєво-обрядова культура жителів різних регіонів України, а *предметом* — шлюбні ворожіння з вінками, до яких вдавалися українці під час літніх та зимових календарних свят. Крім того, охарактеризовано локальні повір'я, прикмети, звичаєві настанови, перестороги, ритуальні заборони, бешкети, пов'язані з передбаченням термінів сподіваного одруження, зовнішності майбутнього чоловіка тощо.

Джерельною основою статті є матеріали польових досліджень, краєзнавчі розвідки, праці XIX — поч. ХХІ ст.

Методологія розвідки ґрунтується на загальнонаукових методологічних принципах та основних вимогах, які ставляться щодо праць історико-етнологічного спрямування.

Ключові слова: ворожба (ворожіння, дивінації, мантичні дії/практики), українці, вінки, вода, свічка, солома, дерева, шлюб.

Olena SEREBRYAKOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1039-2920>

candidate of Historical Sciences (= Ph.D. in history),
research worker of the department of the modern ethnology
of the Ethnology Institute

of the National Academy of Sciences of Ukraine,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: o-sereb@ukr.net

«SWIM A WREATH OF PERIWINKLE...»: MARRIAGE DIVINATION WITH WREATHS IN THE SUMMER AND WINTER RITUALISM OF UKRAINIANS

Folk divination is an important component of the ancient and traditional culture of Ukrainians in particular of calendar ritualism.

The aim of the offered article is coverage of the layer of custom and ritual and worldview phenomena associated with the divination about the marriage with wreaths.

The *object* of the research is the traditional world view and the custom and rite culture of the inhabitants of Ukraine, and the *subject* — the marriage mantic ritual actions with wreaths during summer and winter calendar holidays. The *basis* for the article are the materials of the field research, local folklore articles and works of the nineteenth and the beginning of the twenty-first centuries.

The *methodology* of this work is based on general scientific methodological principles and the basic requirements that apply to the works of historical and ethnological direction. The author uses a various methods (field observation, comparative-historical, comparative, reconstructive, structural-semantic and method of cross-cultural comparisons).

Mantic traditions (putting wreaths on the water, roof; throwing on trees; catching from the water), local beliefs, signs, customary prescriptions, warnings, ritual prohibitions, boys' roistering related to the prediction of the time of the expected marriage, the appearance of the future husband etc. in the fortune telling during the summer and winter calendar cycles of holidays of the inhabitants of different regions of Ukraine are analyzed. The functionality, semantics, symbolism of attributes, modifications divination and also degree of preservation of investigated phenomena in modern time are revealed. Most of them are mantic actions performed by girls, rarely guys or all together.

Keywords: mantic actions/practices (divination), Ukrainians, wreaths, water, candle, straw, trees, marriage.

Вступ. Народні ворожіння — невід’ємна складова старожитньої і традиційної культури українців, зокрема календарної обрядовості. *Актуальність* дослідження полягає у тому, щоби простежити динаміку окремих елементів традиційної культури, зокрема дивінацій з вінками. *Об’єктом* розвідки є традиційний світогляд і звичаєво-обрядова культура жителів різних регіонів України, а *предметом* — шлюбні ворожіння з вінками, до яких вдавалися українці під час літніх та зимових календарних свят. Крім того, охарактеризовано локальні повір’я, прикмети, звичаєві настанови, перестороги, ритуальні заборони, бешкети, пов’язані з передбаченням термінів сподіваного одруження, зовнішності майбутнього чоловіка тощо. *Джерельною основою* статті є матеріали польових досліджень, краєзнавчі розвідки, праці ХІХ — поч. ХХІ ст. Деякі аспекти цієї проблематики висвітлені авторкою у попередніх публікаціях [1; 2; 3].

Основна частина. Ворожіння з вінками (насамперед — купальськими) — давній вид обрядової мантики, який у тих чи інших ритуальних формах (переважно — однотипних), репрезентований у календарній звичаєвості багатьох народів Європи (білорусів, росіян, поляків, чехів, словаків, сербів, болгар, австрійців, румунів та ін.) [4, с. 25; 5, с. 38; 6, с. 175, 186; 7, с. 255; 8, с. 79; 9, с. 192; 10, с. 189—190; 11, с. 36]. Своєрідно представлене це явище й у календарній традиції українців, причому не лише в літньому, а й в інших циклах річних календарних свят. Основний масив мантичних обрядів та пов’язаних із ними народних вірувань сконцентровано у купальській обрядовості. Водночас у деяких регіонах України з вінками ворожили й у період зимових свят.

Свято Івана Купала, в якому збереглося чимало рис архаїчної обрядової культури, припадає на час літнього сонцестояння, коли, за народними віруваннями, активізуються життєтворчі сили природи, а також сили зла. Серед різних обрядодій, які здійснювали у цей день з магично-охоронною, очисною та іншою метою (збирання цілющих трав, качання в росі, пошук квітки папороті, перестрибування через вогонь тощо), істотне місце посідали мантичні, зокрема — шлюбні дівочі ворожіння з віночками (іл. 1, 2).

За давньою народною традицією, що була поширена на теренах всієї України, відданиці плели їх з

Іл. 1. Занурення вінків на Купала. Ілюстрація за виданням: Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. 2-е вид. Автори: А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косміна та ін. Київ: Либідь, 1994. С. 195

Іл. 2. Котляревський А. Ворожіння на вінках перед святом Купала. 1891 р.

розмаїтих трав, квітів і пускали на воду з берега, спостерігаючи за напрямом і характером плину. Добрими прикметами вважали рівномірний, плавний і тривалий плін вінка (дівчина вийде заміж, матиме довге і щасливе сімейне життя), а за тим, як швидко, далеко і в якому напрямку він попливе, чи пристане до берега, передбачали, хто швидше з дівчат одружиться, у якій саме стороні, як далеко живе наре-

чений тощо («*Їк поплив віночок водов, та она ві-йде заміж...*»; «*Якщо вінок попливе, добре за водов піде, значить він шукає судженого...*»; «*Як поплив рівенько, то добре, доля хороша припаде*»; «*Чий вінок борше поплине, то борше сі віддасть*»; «*...У яку сторону попливе, туди заміж піде*», «*на який куток допливе, на той куток заміж підеши*», «*...якщо він поплив далі, то весілля відбудеться в далеких краях*»; «*Як приб'є до берега, то молодий звідти прийде*»; «*Як пристане до того берега, то туди підеши заміж*»; «*Як має вінок припливсти до берега, то значить скоро в неї весілля*» і т. п.) [12, арк 14; 13, арк. 101, 115, 146; 14, арк. 23; 15, арк. 4, 56; 16, арк. 10; 17, арк. 79—80; 18, арк. 77; 19, арк. 59, 210, 289, 304, 308, 353; 20, арк. 37, 60; 21, арк. 22, 51; 22, арк. 12, 46; 23, с. 123; 24, с. 127]. А, скажімо, на Сумщині дівчата клали у вінок обрядову ляльку Кукушку, яку виготовляли з трави або ганчірок. Пускаючи їх на воду, співали: «*Кукушка-трава, звідкіля ти приплив-ла, покажи мені дорогу, де моя судьба*» (с. Тернів-ка Конотопського р-ну) [25, с. 190].

Низку інших прикмет тлумачили негативно. Якщо вінок не поплив, перевернувся, потонув, то, за загальнопоширеними віруваннями, дівчина не одружитья, невдало вийде заміж, зведеться, розлучить-ся, помре, вона чи молодий утопиться, і т. п.: «*Як до берега пристане зразу, не пливе, то це не вийде заміж цього року*», «*не пливе нікуди чи пристане до берега — того году не підеши [заміж]*»; «*Як не попливе, а до берега пристане, то на місці сидітиме вона*», «*якщо він пристане до берега і не попливе, то дівчина може піти заміж і вернуться додому*»; «*Як під берег приб'є, значить не підеши заміж*», «*Як перевернеться, то долі не буде*»; «*... Якщо віночок потоне, тоді замуж не вийдеш або тебе хтось зрадить, або неудачний шлюб буде*», «*як втопиться вінок, то втопиться чи молода... чи молодий*»; «*А втопиться вінок, то та сі [дівчина] втопить*», «*як потоне, значить потоне любов, пройде*» тощо [13, арк. 115; 15, арк. 4; 16, арк. 10; 17, арк. 21, 41, 109—110; 19, арк. 89, 127, 188, 192, 201, 210, 219, 248, 292, 297, 304, 308, 317, 321, 332, 342, 347, 353; 22, арк. 359, 367; 24, с. 127; 26, арк. 14; 27, арк. 58; 28, арк. 14; 29, арк. 17; 30, арк. 8; 31, с. 30; 32, с. 276; 33, с. 984—985].

У різних місцевостях неоднаково сприймали ситуацію, коли вінок потрапляв у вир і крутився на місці. Подекуди на Черкащині вважали це знаком того, що дівчина непутяща, нещаслива, що вона так і залишиться без пари, матиме нелегке життя («*буде крутитись та ніхто заміж не візьме*», «*отак і в житті буде крутиться*») або ж вийде заміж, але тут таки — у своєму селі («*крутитиметься на місці*»). Подібне повір'я побутувало в деяких бойківських селах на Міжгірщині, Сколівщині, де сподівалися, що її суджений мешкає десь неподалік, «*тут же*». Натомість деінде вірили, що вона помре, втопиться (записи з теренів Наддніпрянщини, Покуття). Подібне вірування було у буковинських гуцулів: якщо «*вінок закегло у крукіж, то та гівчина втопитци, або ї икас доля нишіслива цікає*» [15, арк. 4; 16, арк. 41; 17, арк. 89, 90; 19, арк. 7, 34, 39, 53, 131, 170—171, 248, 268, 308, 317, 325, 336; 20, арк. 37; 22, арк. 297, 381; 34, арк. 82].

У тих чи інших місцевостях зафіксовано й низку локальних повір'їв: «*Чий отако покрутиться, покрутиться та десь за річку за якусь під берегом зачепиться, ото вже твоя доля буде нещаслива — дівчина дівуватиме чи помре*» (с. Заріччя Корсунь-Шевченківського р-ну, с. Ситне Ємільчинського р-ну); «*В одній дівчини отак плив той віночок, зачепився і нікуди не поплив, так і остався. Вона так заміж і не вийшла, і заболіла, і померла*» (сміт Городниця Новоград-Волинського р-ну); як «*вінок коло берега ся переплив*», судилося вийти заміж за вдівця (с. Тухля Сколівського р-ну); «*Котрій поїде далі вінок, то вона ше не вийде заміж.., а котрій до берега, то в інше село віддастьсі*» (с. Полянця Долинського р-ну). «*Загадувала на хлопця і залежно, куди він плив: дакотрі плили (то вже не возьме її), а дакотрі крутилися на місці, то добре, бо не піде нікуди (хлопець знайомий) на другий бік*» (с. Подобовець Міжгірського р-ну); «*В котрої кілька раз ся оберне, то тільки ся ше буде дівков, а в котрої сплине відразу, то того року буде ся віддавати*» (сміт Славське Сколівського р-ну); «*Чий вінок випливе, та борше сі віддасть*» (с. Східниця Дрогобицького р-ну); «*Котрої скорше пливе і перший, то та і скорше заміж вийде*» (с. Головецько Старосамбірського р-ну) тощо [16, арк. 41; 19, арк. 106, 115; 20, арк. 37; 26, арк. 14—15, 17, 21; 35, арк. 2; 36, с. 175].

За давньою традицією, подекуди на Покутті дівчата пускали свої віночки на воду до сходу сонця (с. Белелуя на Снятинщині). Такої ж настанови, яка, за народними віруваннями, могла вплинути на правдивість ворожіння, дотримувалися колись у смт Верховина (в іншому разі вінок буде «недійсний») [13, арк. 54, 55; 37, с. 60].

У Снятині покутянки ворожили з вінками у купальський вечір, коли біля ріки вже поволі згасали ритуальні вогнища. Вінки, які виплели ще вдень, клали на віхоть соломки, далі його запалювали і пускали на воду. При цьому кожна особа ворожила з двома вінками (один позначав її, інший — милого). Спостерігаючи за тим, чи вінки зійдуться, співали: «Гей, на Івана, гей, на Купала... Плини, віночку із барвіночку, гей, гей, гей, під ворітечка, де живе милий, гей, гей, гей!» [38, арк. 38].

Ворожачи про подружню долю, відданиці виконували й інші обрядові пісні. Ось деякі їх приклади (запис В. Хомика з Північної Лемківщини та власний запис із Наддніпрянщини — с. Ковтуни Золотоніського р-ну):

*А, вінку мій, вінку,
З дрібного барвінку.
Полет мі за водом (2)
Ци буду молодом.
А, вінку мій, вінку,
Розмарія ружа,
Ой ци ся дочекам (2)
Рум'яного мужа [39, с. 5].*

*Ой, вирву я з рожі квітку
Та й пушу на воду,
Прийди моя доле з мого роду.
Плила, плила з ружі квітка
Та й стала на воді кружиться
Це ж моя донечка журиється [19, арк. 289].*

Зі співом пісень відбувалися купальські обряди, зокрема й їх складова — дівоча ворожба, на теренах Наддніпрянщини. За записом М. Максимовича, у 40-х роках ХІХ століття у селах над р. Супій щороку на свято Івана Милостивого юнки плели собі по два віночки, а ввечері, коли заходило сонце, йшли до річки та розпалювали багаття зі соломки. Роздягнувшись, клали на голову по вінкові і перестрибували через ватру, а потім голими стрімголов кидалися в річку. Коли у воді вінок спадав з голови, то дивилися, у який бік він попливе. За віруваннями, з

Іл. 3. Кайдаш-Машківська К. В Іванів день. 1984 р.

того боку й старости будуть. При цьому кілька разів співали:

*Ой Івашко, Івась,
Та купався Івась,
Та в воду упав
Купала на Івана [40, с. 173—174]. (іл. 3)*

Сучасні польові пошуки на Бойківщині (Дрогобиччина, Сколівщина), Покутті (Городенківщина, Коломийщина, Снятинщина), Наддніпрянщині (Канівщина, Корсунщина, Золотоніщина), Слобожанщині (Тростянецьчина), Поліссі (Березнівщина) дали багато фактів про участь у мантичних обрядах із вінками парубків. Зазвичай вони намагалися упіймати дівочі вінки і якщо це вдавалося — ворожили собі шлюбну долю. Чий вінок вилловив з води — та дівчина стане йому дружиною: «... Котрої дівки хлопець хопит вінець, той буде сі з нев женими»; «котрої хлопець спіймає вінок, то так якби він може буде суджений тої дівчини»; «котрий зловить вінок, то та ніби його буде»; «Як вловить який вінок, то ту дівчину він заміж возьме» і т. п. [13, арк. 87; 15, арк. 50; 19, арк. 292, 342, 347; 22, арк. 33, 43, 283, 367; 33, с. 986; 41, арк. 6; 42, арк. 14 зв.].

Маючи серйозні наміри щодо сватання певної особи або просто симпатії до неї, декотрі хлопці (особливо ті, яким дівчата відповідали взаємним коханням) спеціально «полювали» на конкретний купальський вінок. Щоб не помилитися з вибором, зважали на знаки, якими дівчина його позначила (велика квітка, стрічка, листя тощо). Траплялося, щоправда, й бешкетування: на збитки дівчині віночок топили, швидко виймали з води, аби та не бачила, куди він попливе, або що [17, арк. 47; 19, арк. 188, 308; 43, с. 201].

Іл. 4. Сколоздра І. На Івана Купала. 2005 р.

Іл. 5. Миронова Є. Вечірня. 1975 р.

За цікавим, однак, все ж, мабуть, децю перебільшеним свідченням однієї з інформаторок, саме за того парубка, що вхопив її вінок, дівчина зазвичай і виходила: «Хлопці виловлювали віночки. Якщо дівчина прогавила свого вінка (він вхопив), це ж гуляння було цілу ніч, то це його пара. Такого не було, щоб дівчина відмовилась виходити за нього. Виходили за того, що вхопив» (с. Таганча Канівського р-ну) [19, арк. 171]. Відзначу й одне з народних повір'їв, згідно з яким дівчину, вінок якої ніхто не зловив, очікує нещастя, вона стане покриткою (с. Виноград Городенківського р-ну) [22, арк. 485].

З метою визначення ймовірної шлюбної пари, у різних місцевостях України (Бойківщина, Гуцульщина, Покуття, Надсяння, Полісся, Наддніпрянщина) у ріку, а за її відсутності навіть у болото, кидали два купальські вінки, які загадували на дівчину і хлопця. Вірили, що якщо у воді ці предмети зійдуться, так само зійдуться і молоді люди. Здебільшого із та-

кими ритуальними атрибутами-символами, до кожного з яких у багатьох селах притуляли по запаленій свічці, ворожили дівчата. Водночас подекуди вказані мантичні дії дівчина й хлопець виконували разом, одночасно кидаючи в ріку свій вінок (ср. Головецько Сколівського р-ну, Велика Клецька Корецького р-ну) [41, арк. 38; 44, с. 74].

У Старяві на Старосамбірщині такі ворожіння зазвичай відбувалися під супровід пісень. Так само й у Верхньому Ясеніві, що біля Верховини, відданиці «в хороводі співають Івану пісні і після того віночки плетуть, у віночки запалюють свічки і на ріку кидають. І котрий віночок скорше приплине до берега, то того року заміж дівчина вийде» [13, арк. 18—19; 14, арк. 14].

У багатьох українських селах до купальських вінків приладжували запалені свічки (одну чи більше), тож низку віщувальних пов'язували з їхнім горінням, вірніше — його відсутністю... За традиційними народними віруваннями, чия свічка загасне — тій особі не одружитися, їй не таланитиме в житті, суджено захворіти, померти; чия згасне найшвидше — та скоріше від інших помре: «Є, що... потухне, да це ти вже заміж не пойдеш»; «Як свічка зразу погасне, як пустиш вінок, то не повезе в житті»; «Як загаситься, у хворобі буде лежать та дівчина», «як погаситься, то вже помреш»; і т. ін. [19, арк. 151—152, 161, 171, 192; 45, с. 196] (іл. 4, 5).

Докладні відомості про своєрідні купальські ворожіння на Черкащині та пов'язані з ними прикмети та перестороги віднаходимо у праці А. Кримського. Приміром, у Попівці на Звенигородщині увечері на Купала після перестрибування через ритуальні вогнища дівчата і хлопці знімали з купальського деревця сплетені для ворожіння вінки й, приліпивши до них запалені свічки, разом ішли пускати їх на ріку. При цьому робили так не з берега, а заходячи у саму воду. Заходили помаленьку, щоб її не скаламутити, бо каламутна вода уособлювала щось погане — суперечки, хвороби тощо. Відтак, пустивши на воду вінки, молодь виходила на берег і, спостерігаючи за їхнім плином, на основі традиційних вірувань тлумачила різні прикмети: куди вінок відпливе — у той бік дівчина вийде заміж; якщо дівочий і парубочий вінки зійдуться — пара одружиться; якщо він стоїть на місці чи крутиться, тоне — на весілля сподіватися марно, може статися смерть і т. ін. [46, с. 380].

У с. Шестеринці (нині належить до Лисянського р-ну Черкаської обл.) юнки одягали маленькі вінки зі свічками, поволі заходили у ріку і занурювалися у воду з головою. Вінок спливав і своїм плином, напрямом руху віщував шлюбну долю [46].

У Драбівцях, Гельм'язові, Маркизівці, Бубнівській Слобідці та інших селах теперішнього Золотоніського району відданиці заходили у річку лише по коліна, обережно знімали з голови віночок і пускали його на воду. Шанобливо ставлячись до водної стихії, у с. Скориківка їй кланялися (у цей час вінок падав у воду), а також зверталися до Бога з проханням допомогти провістити долю: «Як нахилилася, поклонилася до води, попросила свого щастя і вінок із голови упав же ж у воду. Заходили у воду і тоді кланялися, просили Господа Бога: «Поможи нам, хай покаже вінок, де мій буде сужений, в якому краю» [19, арк. 248, 252, 257, 268, 317].

У Богуславці (Золотоніщина) існувало табу на торкання вінка руками. Зайшовши у річку, дівчата нахилилися над водою, «щоб він сам упав з голови». Деінде на Черкащині побутовали інші звичаї: відданиці заходили у воду, тримаючи вінок у руках (с. Литвинець Канівського р-ну, с. Домантово, Хвильово-Сорочин Золотоніського р-ну); дівчата і хлопці пускали вінки, пливучи в човнах (с. Тарасівка Звенигородського р-ну); дівчата йшли дивитися, де опинилися ці «віщі» атрибути, або шукали їх у ставку вдосвіта наступного дня (с. Ситники, Пішки Корсунь-Шевченківського р-ну, с. Яснозір'я Черкаського р-ну, с. Беркозівка Канівського р-ну) [17, арк. 109—110; 19, арк. 131, 139—140, 155, 201, 280, 308, 353; 46, с. 380] (іл. 6).

У деяких наддніпрянських селах замість вінків на воду пускали дві дощечки із запаленими свічками. Одну дощечку дівчина загадувала на себе, другу — на хлопця, з яким сподівалася одружитися. У разі, коли ці предмети зійшлися до купи — дівчині судилося вийти заміж за того парубка, якщо ж ні — весілля не відбудеться (с. Ризине Звенигородського р-ну) [12, арк. 15].

Із такими же тлумаченнями знамень за плином дощечок, на яких лежали віночки зі свічками у купальський день ворожили на теренах Волинського Полісся (с. Пнівне — Камінь-Каширщина) [44, арк. 103]. Схожий звичай зафіксовано й подекуди на Наддніпрянщині (с. Таганча — Канівщина) та

Іл 6. Соколов І. Ворожіння на вінках. 1860 р.

Бойківщині (м. Сколе). Цікаво, що горянки кожен таку дощечку підписували, аби хлопці знали, хто чию зловив [19, арк. 170—171; 48, с. 22].

Своєрідні мантичні практики з купальськими вінками зафіксовано у деяких селах Галицької та Буковинської Гуцульщини. Приміром, у Криворівні (Верховинщина) відданиці ці обрядові атрибути клали на дах. Уранці наступного дня дивилися, чи заплуталось волосся у віночок і якого воно кольору. По цьому здогадувалися про зовнішність майбутнього чоловіка [49, арк. 20]. З такою ж метою ворожили жителі Селятина (Путильщина). На свято Купала гуцулки чіпляли на дерево вінок, а вранці, допоки пташка ще не співає, знімали його і оглядали. За кольором людського волосся чи шерсті тварин судили яким (наприклад, білявим, чорнявим) буде сужений [13, арк. 133]¹.

У різних місцевостях Карпат та їх передгір'я закидання на дерева віночків і, відтак, ворожіння з ними практикували також під час зимових календарних свят. За давнім звичаєм, який у с. Негровець на Міжгірщині збережено дотепер, на Андрія відданиці йшли до якоїсь господи («там, де є хлопчище») і намагалися з першого разу закинути на дерево ві-

¹ На Путильщині купальські вінки використовували також з іншою мантично-магічною метою: «На Івана Купала дівчата вінки плели, ще за сонця клали їх собі на голову. Тоді йшли корови доїти у тих віночках, а тоді на вечір, коли сонечко заходе, наливали святу воду «хрещенську» у мисочку і клали в грядки, а на мисочки — віночки. І до сходу сонця всі дівчата бігли за своїми віночками, і дивилися що там є. І вни собі думали, як є там з вівці вовна, шерсть з корови, волос хлопчачий, то собі знали, що це щастя має на таке. Потом воду висипали так по грядках, бо у грядках цвіт, і всьо шоби цвіло, а віночки собі забирали...» (с. Сергії) [13, арк. 127].

нок із вівсяної соломи. Коли це вдавалося й він одразу зачепився за гілля, вірили, що це віщує швидке одруження [16, арк. 24, 29].

У Міжгір'ї та Синевирі подібно ворожили на Святий вечір. Дівчата плели вінки з соломи, на якій лежав різдвяний хліб-«крачун», та наосліп кидали їх у своєму садочку на плодове дерево (яблуню, сливу). Якщо вінок з першого ж разу опинився на дереві, сподівалися до року одружитися: «*Та як ся їймит вгорі до того, то віддасться, а як ся не їймит, то не того году*»; «*Як він зачепив нараз, то вже того года віддасться, а за другим разом, то другого года*» [16, арк. 13, 20, 86]. У с. Тур'я Бистра на Перечинщині відданиці перед Вечерею послуговувались трьома віночками з вівсяної соломи. «*Як перший віночок лишиться на дереві, тоді дівчина за один рок воддасться. Як другий віночок — то за два роки... Як всі три віночки упадуть на землю, тоді дівчина постаріє*» [50, с. 21]. У с. Кальник на Мукачівщині на Святий вечір дівчата «до трьох разів» кидали на хату вівсяну соломку, яку вносили в оселю ввечері. За традиційним віруванням, «*коли зопреся та солома на хаті, то та дівчина того року вийде замуж*» [51, с. 22].

Спробу закинути вінок на дерево робили й деінде на Міжгірщині, наприклад, у Подобовці, де вважали так: «*Як ся зачепит і на котрого хлопця думала, той її візьме*». Інформаторка також повідомила, що в ігровій формі так робили й маленькі дівчата («*...аби ся віддавали, аби свадьби билі. Гралися так: що робили великі, то і малі робили*») [16, арк. 39].

Увечері на Андрія у с. Білки, що на Іршавщині, метали солом'яні вінки на будь-яке фруктове дерево і приговорювали: «*Андрію, Андрію, я колопни сію, дай мне, Боже, знати с кем їх буду брати*». За віруванням, скільки разів та чи інша особа схибить, стільки років не вийде заміж [52, арк. 80]. Подібне переконання («*за кілька си завісит, за тилько годів си віддаст*») мали й мешканки гуцульського села Кваси, що на Рахівщині [53, арк. 158—159]. У с. Сторожниця біля Ужгорода на Святий вечір відданиці кидали на «стромы» сплетені перевесла: «*На котрий раз повересло завіситься, в том року она оддасться*» [54, с. 15].

У деяких селах Рахівщини у давнину побутовала ще й така ворожба. На свято Василя гуцулки ламали гілочки верби чи молодої сливи і плели віночки.

Відтак, опівночі приносили воду з криниці, наливали її у відро і кидали у нього ці вінки. За віруваннями, «*котрий потане, то тота си віддаст, а котрий спливе, то мет дівувати*» (сс. Стебний, Ясіня, Говерла, Луги) [53, арк. 91, 109, 126].

Ще один цікавий зразок дивінацій маємо з Тихого Потоку на Пряшівщині. У день святого Андрія відданиці пускали в потік з праника солом'яні вінки. Відмінність полягала й у тому, що тут весілля віщував вінок, що пливе, а не той, який потонув [23, с. 19].

На тих же теренах зафіксовано й звичаї ворожити з вінками, закинутими на дерева. Наприклад, у с. Тополя на Снинщині після святвечірньої трапези лемківчанки вили вінець або перевесло з соломи, яка була порозтрешувана на лавках та підлозі, і кидали їх на дерево. «*Кедь са на сливці вінец спер — та са тот рук воддасть*» [23, с. 45].

На Бардіївщині (с. Нижня Полянка), де на дерево закидали жмут соломи («гуз»), занотовано нетипове умотивування мантичного звичаю. За віруваннями, якщо «гуз» впаде з дерева, то дівчина покине рідну домівку, а коли залишиться на ньому — це до подальшого дівування. На Спишчині аналогічно пояснювали висліди ворожби із закиданням на стріху хати чи господарських будівель чоловічих штанів [23, с. 19; 55, с. 241]. Цікавий варіант обрядодій зафіксовано на рівнинному Закарпатті, де до ворожіння готувалися заздалегідь. «*Єще восени наплітають дівки вінки из листя кукуруз, запрягають так, щоб нікто їх не видів. Вінок мечуть на Святий вечір на яблоню: если он упаде, то сего року дівчина оддасться, а если останется на дереві, то най не чекає сего року жениха*» (с. Білки) [56, с. 65].

Висновки. Зимові дивінації зі солом'яними вінками та різні, зокрема й своєрідні, дівочі мантичні практики з купальськими вінками (ворожити до схід сонця і кланятися воді, заходити, занурюватися з вінками у воду, пускати їх з човна чи на дощечках зі свічками, гадати з парою вінків спільно з парубками та ін.) — прикметні обрядові явища виокремленої групи календарної мантики українців. Як свідчать матеріали польових досліджень, подекуди в Україні ворожіння з цими календарними символами збереглися досі (в окремих селах Міжгірського р-ну Закарпатської обл., Долинського, Городенківсько-

го р-ну Івано-Франківської обл., Вишнівського р-ну Чернівецької обл., Перемишлянського р-ну Львівської обл., Корсунь-Шевченківського, Канівського, Золотоніського р-нів Черкаської обл.). Крім того, у новітню пору під впливом сучасних мас-медіа, ініціатив ряду сільських і міських будинків культури, бібліотек, які організовують масові розважальні заходи, фольклорні свята тощо, давні купальські традиції, зокрема й виготовлення і прикрашання віночків, кидання їх у воду, отримали своє друге, відроджене життя. Усе це, однак лише репліки, інсценізації давніх обрядових реалій. Загалом традиція вийшла із живого народного побутування й утратила ті свої важливі ритуально-магічні, соціальні, духовні функції, які посідала у давнину.

1. Серебрякова О. Мантичні дії з вінками в купальській обрядовості українців. *Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу: зб. наук. пр.: матеріали Міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса, 2011. С. 287—296.
2. Серебрякова О. Обрядова символіка та функції купальських вінків на Черкащині: мантично-магічний аспект. *Народознавчі зошити*. Львів, 2015. № 2 (122). С. 450—456.
3. Серебрякова О. Символіко-функціональні особливості рослин у гідромантичних діях покутян (фрагменти зимової та літньої обрядовості). *Народознавчі зошити*. Львів, 2019. № 2 (146). С. 423—429.
4. Виноградова Л.Н. Девичьи гадания о замужестве в цикле славянской календарной обрядности (западно-восточнославянские параллели). *Славянский и балканский фольклор. Обряд. Текст*. Москва: Наука, 1981. С. 13—43.
5. Дмитриева С.И. *Фольклор и народное искусство русских Европейского Севера*. Москва: Наука, 1988. 240 с.
6. *Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Летне-осенние праздники*. Под ред. С.А. Токарева. Москва: Наука, 1978. 296 с.
7. *Круглый год. Русский земледельческий календарь*. Сост., вступ. ст. и прим. А.Ф. Некрыловой. Москва: Правда, 1991. 496 с.
8. Мойсей А.А. *Аграрні звичаї та обряди у народному календарі східнороманського населення Буковини*. Чернівці: Друк Арт, 2010. 320 с.
9. Соколова В.К. *Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов, XIX — нач. XX в.* Москва: Наука, 1979. 287 с.
10. Янулайтис А. *Литовскія суевѣрья и примѣты. Живая старина*. Санкт-Петербургъ, 1906. Вып. IV. Год XV. С. 189—201.
11. Marczak K. *Obyczaje polskie. Rota*. 1991. № 2. S. 36.
12. *Архів Інституту народознавства НАНУ (Далі — Архів ІН НАНУ)*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 337.
13. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 533.
14. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 550.
15. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 587.
16. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 588.
17. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 594.
18. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 607.
19. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 608.
20. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 609.
21. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 663.
22. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 704.
23. Вархол Й. *Календарна та сімейна обрядовість українців Словаччини*. Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2019. 268 с.
24. Возняк В. *Село моє — України цвіт*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. 208 с.
25. Костенко Л. Троїцька та купальська рослинна атрибутика Лівобережного Полісся. *Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу: зб. наук. пр.: матеріали Міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса, 2011. С. 183—194.
26. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 590.
27. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 787.
28. *Національні архівні наукові фонди рукописів та фотозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України (Далі — АНФРФ ІМФЕ НАНУ)*. Ф. 14-5. Од. зб. 556.
29. *АНФРФ ІМФЕ НАНУ*. Ф. 14-5. Од. зб. 604.
30. *АНФРФ ІМФЕ НАНУ*. Ф. 14-5. Од. зб. 667.
31. Василечко Л. *Шуткова неділя. Народні звичаї, обряди та повір'я*. Брошнів: Таля, 1994. 58 с.
32. Петрова Н. Календарна обрядовість українців Миколаївського р-ну Одеської області середини ХХ ст.: нові польові матеріали. *Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу: зб. наук. пр.: матеріали Міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса, 2011. С. 267—278.
33. Галайчук В. Народний календар Березнівщини в обрядах, звичаях та фольклорі. *Народознавчі зошити*. Львів, 2019. № 4 (148). С. 951—1000.
34. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 701.
35. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 513.
36. Галайчук В. *Традиційні календарні звичаї та обряди Старосамбірщини. Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 2010. Т. ССLIX: Праці секції етнографії і фольклористики. С. 138—179.
37. Марусик П. *Белелує, колиско моя: Історія, етнографія, побут*. Галич, 2000. 224 с.
38. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 239 д.
39. Хомик В. *Звичаї та обряди лемків. Наше слово*. Варшава, 1963. № 21. С. 5.
40. Максимович М. *Дні та місяці українського селянина*. Київ: Обереги, 2002. 189 с.
41. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 521.

42. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 14-5. Од. зб. 675.
43. Воропай О. *Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис: у 2 т.* Мюнхен: Укр. видавництво, 1966. Т. 2. 448 с.
44. Доманицький В. Народний календар у Ровенським повіті, Волинської губернії. *Матеріали до української етнології.* Львів, 1912. Т. XV. С. 62—89.
45. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом: материалы и исследования, собранные д. чл. П.П. Чубинским.* Санкт-Петербург: Типография В. Безобразова и Комп., 1872. Т. III. Народный дневник. 490 с.
46. Кримський А.Ю. *Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: відтворення з авторського макету 1930 р.* Черкаси: Вертикаль, видавець ГПП Кандич С.Г., 2009.
47. *Архів ІН НАНУ.* Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 304.
48. Гребеняк І. Сколе. *Літопис Бойківщини.* Самбір, 1976. Ч. 1/23. С. 14—25.
49. *Архів ІН НАНУ.* Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 281.
50. Петрецький В. Роздвяні звичаї та обычаї в Туря-Бистрої. *Подкарпатська Русь.* Ужгород, 1930. Ч. 1—2. С. 21—22.
51. Машкаринець В. Повіря на поодинокі свята в селі Кальнику. *Подкарпатська Русь.* Ужгород, 1930. Ч. 1—2. С. 22—25.
52. АНФРФ ІМФЕ НАНУ. Ф. 14-5. Од. зб. 50.
53. *Архів ІН НАНУ.* Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 658.
54. Кукуч А. Звичаї та повіря в Юврі-Дармі. *Подкарпатська Русь.* Ужгород, 1930. Ч. 1—2. С. 15—16.
55. Вархол Й. Молодіжні вечорниці. *Науковий збірник музею українсько-руської культури у Свиднику.* Пряшів, 2001. Т. 22. С. 237—262.
56. Панькевич І. Роздвяні забобони у нашого народу. *Подкарпатська Русь.* Ужгород, 1929. Ч. 3. С. 65—67.
- Dmitrieva, S.I. (1988). *Folklore and folk art of Russians of the European North.* Moskva: Nauka [in Russian].
- Tokarev, S. (Ed.). (1978). *Calendar customs and ceremonies in countries of foreign Europe. Summer and autumn holidays.* Moscow: Nauka [in Russian].
- Nekrylova, A.F. (Ed.). (1991). *All year round. Russian agricultural calendar.* Moskva: Pravda [in Russian].
- Moysey, A.A. (2010). *Agrarian customs and ordinances in the folk calendar of the East-Romanian population of Bukovina.* Chernivtsi [in Ukrainian].
- Sokolova, V.K. (1987). Calendar holidays and rituals. *Ethnography of the Eastern Slavs: Essays of traditional culture* (Pp. 380—395). Moskva: Nauka [in Russian].
- Janulaitis, A. (1906). Lithuanian superstitions and omens. *Zhivaja starina* (Issue IV, pp. 189—201). Sankt-Peterburg [in Russian].
- Marczak, K. 1991. Polish customs. *Rotam*, 2, 36 [in Polish].
- Archive of the IN NANU (Archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine).* F. 1. Op. 2. Od. save 337. Arc. 12—19 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 533. Arc. 1—183 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 550. Arc. 1—205 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 587. Arc. 1—74 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 588. Arc. 1—121 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 594. Arc. 1—143 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 607. Arc. 1—100 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 608. Arc. 1—354 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 609. Arc. 1—65 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 663. Arc. 1—67 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 704. Arc. 1—489 [in Ukrainian].
- Varkhol, J. (2019). *Calendar and family ritualism of Ukrainians in Slovakia.* Kyiv: IMFE im. M.T. Ryl's'koho NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Voznyak, V. (2003). *My village — Ukraine's blossom.* Ivano-Frankivsk: Nova Zorya [in Ukrainian].
- Kostenko, L. (2011). Trinity and Kupala plant attributes of the Left-Shore Polissya. *Calendar ritualism in the life of the ethnos: collection of scientific works: materials of the International Scientific Conference «Odesa Ethnographic Readings»* (Pp. 183—194). Odesa [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 590. Arc. 1—48 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 787. Arc. 1—200 [in Ukrainian].

REFERENCES

- Serebriakova, O. (2011). On Mantic actions with wreaths in Ukrainians' Midsummer day rites. *Calendar ritualism in the life of the ethnos: collection of scientific works: materials of the International Scientific Conference «Odesa Ethnographic Readings»* (Pp. 287—296). Odesa [in Ukrainian].
- Serebriakova, O. (2015). On ritual symbolism and functions of Midsummer day wreaths in Cherkasy region: aspect of mantic-magic. *The Ethnology notebooks*, 2 (122), 450—456 [in Ukrainian].
- Serebriakova, O. (2019). Symbolic and functional peculiarities of plants in the hydromantic actions of the inhabitants of Pokuttia (fragments of winter and summer rituals). *The Ethnology notebooks*, 2 (146), 423—429 [in Ukrainian].
- Vynogradova, L.N. (1981). Maiden's fortune-telling about marriage in the cycle of the Slavic calendar rituals (West-East Slavic parallels). *Slavianskyj y balkanskyj fol'klor. Obriad. Tekst* (Pp. 13—43). Moskva: Nauka [in Russian].

- NANF IMFE NAN of Ukraine (National archival scientific collections of manuscripts and audio recordings of M.T. Rytsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine). F. 14—5. Act. 556. Arc. 1—90 [in Ukrainian].
- NANF IMFE NAN of Ukraine. F. 14—5. Act. 604. Arc. 1—23 [in Ukrainian].
- NANF IMFE NAN of Ukraine. F. 14—5. Act. 667. Arc. 1—32 [in Ukrainian].
- Vasilechko, L. (1994). *Shutkov's Sunday. People's customs, ceremonies and beliefs*. Broshniv: Talya [in Ukrainian].
- Petrova, N. (2011). Calendar ritualism of Ukrainians of Mykolayiv district of Odesa region in the middle of the XX century: new field materials. *Calendar ritualism in the life of the ethnos: collection of scientific works: materials of the International Scientific Conference «Odesa Ethnographic Readings»* (Рр. 267—278). Odesa [in Ukrainian].
- Halajchuk, V. (2019). Folk calendar of Bereznivshchyna in rites, customs and folklore. *The Ethnology notebooks, 4 (148)*, 951—1000 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 701. Arc. 1—104 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 513. Arc. 1—73 [in Ukrainian].
- Halajchuk, V. (2010). Traditional calendar customs and rites of the Old Sambir region. *Notes of the Shevchenko Scientific Society* (Vol. CCLIX, pp. 138—179) [in Ukrainian].
- Marusyk, P. (2000). *Bellevue, my cradle: History, ethnography, life*. Halych [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 239 d. Arc. 1—83 [in Ukrainian].
- Khomyk, V. (1963). Lemko's customs and rites. *Nashe slovo*, 21, 5 [in Ukrainian].
- Maksymovych, M. (2002). *Days and months of the Ukrainian peasant*. Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 521. Arc. 1—46 [in Ukrainian].
- NANF IMFE NAN of Ukraine. F. 14—5. Act. 675. Arc. 1—25 [in Ukrainian].
- Voropay, O. (1966). Customs of our people. Ethnographic essay (Vol. 2). Miunkhen [in Ukrainian].
- Domanytsky, V. (1912). People's kalendar in the Rovno County, Volyn Guberniya. *Materials for Ukrainian Ethnology* (Vol. XV, pp. 62—89). Lviv [in Ukrainian].
- Chubinskij, P.P. (1872). *Folk diary. Proceedings of the ethnographic-statistical expedition to the Western Russian region, equipped by the Imperial Russian Geographical Society: materials and research collected by P.P. Chubinsky* (Vol. 3). Sankt-Peterburg [in Russian].
- Kryms'kyj, A.Yu. (2009). Zvenigorod region. Shevchenko's homeland from the point of view of ethnographic and dialectological: reproduction from the author's model of 1930. Cherkasy: Vertykal', vydavets' PP Kandych S.H. [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 304. Arc. 90—112 [in Ukrainian].
- Hrebeniak, I. (1976). Skole. *Chronicle of Boykivshchyna*. Sambir (Part 1/23, pp. 14—25) [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 281. Arc. 1—62 [in Ukrainian].
- Petretskij, V. (1930). Christmas customs and rites in Turia Bystra. *Subcarpathian Russia* (Part 1—2, pp. 21—22). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Mashkarynets', V. (1930). Beliefs on some holidays in the village of Kalnyk. *Subcarpathian Russia* (Part 1—2, pp. 22—25). Uzhhorod [in Ukrainian].
- NANF IMFE NAN of Ukraine. F. 14—5. Act. 50. Arc. 1—140 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 658. Arc. 1—173 [in Ukrainian].
- Kukuch, A. (1930). Customs and beliefs in Yvra-Darma. *Subcarpathian Russia* (Part 1—2, pp. 15—16). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Varkhol, J. (2001). Youth parties. *Scientific collection of the Museum of Ukrainian-Russian Culture in Svidnik* (Vol. 22, pp. 237—262). Priashiv [in Ukrainian].
- Pan'kevych, I. (1929). Christmas superstitions in our people. *Subcarpathian Russia* (Part 3, pp. 65—67). Uzhhorod [in Ukrainian].